

Бо қарори мушовараи Вазорати маориф
ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон
аз 30.12.2015, № 31/30
тасдиқ шудааст.

БАРНОМАИ ИМТИҲОН (қисми А)
аз фанҳои забони тоҷикӣ, математика,
таърихи халқи тоҷик ва асосҳои давлат ва ҳуқуқ

ПЕШГУФТОР

Татбиқи низоми имтиҳонҳои марказонидаи дохилшавӣ, ки бо ин мақсад Маркази миллии тести назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон (ММТНПҚТ) таъсис дода шудааст, навсозии низоми қабули донишҷӯён ба муассисаҳои таҳсилоти миёна ва олии касбӣ (МТМК ва МТОК)-и ҷумҳурӣ, арзёбии одилонаи дониши докталабон, таъмини шаффофӣ ва дастрасии баробар ба имтиҳонҳои дохилшавиро дар назар дорад.

Вобаста ба ин, бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1-уми августи соли 2015, № 495 “Тартиби гузаронидани имтиҳонҳои марказонидаи дохилшавӣ ба муассисаҳои таълимии таҳсилоти миёна ва олии касбии Ҷумҳурии Тоҷикистон” тасдиқ гардид.

Мувофиқи талаботи қабули донишҷӯён ва бо назардошти хусусияти ихтисосҳое, ки аз рӯйи онҳо дар МТМК ва МТОК-и Ҷумҳурии Тоҷикистон мутахассисон тайёр карда мешаванд, ММТНПҚТ аз фанҳои зерин саволу масъалаҳои тестро таҳия менамояд:

- забони тоҷикӣ,
- забон ва адабиёти тоҷик,
- математика,
- физика,
- химия,
- биология,
- география,
- таърих,
- асосҳои давлат ва ҳуқуқ ва ҳуқуқи инсон,
- забон ва адабиёти рус,
- забон ва адабиёти ўзбек,
- забонҳои хориҷӣ (забони англисӣ, забони немисӣ, забони франсавӣ ва забони арабӣ).

Барномаи имтиҳон аз ҳар фанни таълимӣ мувофиқи “Тартиби гузаронидани имтиҳонҳои марказонидаи дохилшавӣ ба муассисаҳои таълимии таҳсилоти миёна ва олии касбии Ҷумҳурии Тоҷикистон” ва бо назардошти талаботи Стандарти давлатии таҳсилоти миёнаи умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон, барномаҳои таълим ва китобҳои дарсии амалкунанда таҳия мегардад.

Барномаи имтиҳон ҳуччати меъерӣ буда, масъалаҳои зеринро дар бар мегирад:

- мақсади имтиҳон аз ҳар фанни таълимӣ ва тавзеҳи он;
- талаботи фаннӣ ба дониш ва малакаю маҳорати докталабон;
- шарҳи саволу масъалаҳои тест;

- мушаххасот (матритса)-и тести ҳар фанни таълимӣ;
- коркарди варақаи ҷавобҳои тест;
- намунаи варақаи ҷавобҳои тест.

МАҚСАДИ ИМТИҲОН АЗ ФАНИ ЗАБОНИ ТОҶИКӢ ВА ТАВЗЕҲИ ОН

Забони тоҷикӣ ҳамчун забони давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҳамаи муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ таълим дода шуда, новобаста аз забони таҳсил барои омӯзиш ҳатмӣ мебошад.

Омӯзиши забони давлатӣ тибқи қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз ҷумла, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи маориф” (аз 4-уми июли соли 2013, № 537) ва Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи забони давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон” (аз 5-уми октябри соли 2009, № 553) ба танзим дароварда мешавад. Дар моддаи 7-уми Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи маориф” (бандҳои 1 ва 4) омадааст: **“Забони асосии таҳсил дар муассисаҳои таълимии Ҷумҳурии Тоҷикистон забони давлатӣ мебошад”. “Дар ҳамаи муассисаҳои таълимӣ омӯзиши забони давлатӣ тибқи қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва стандартҳои давлатии таҳсилот ҳатмист”.** Дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи забони давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон” дар моддаи 3 (банди 2) низ омадааст, ки **“Ҳар як шаҳрванди Ҷумҳурии Тоҷикистон вазифадор аст забони давлатиро донад”.**

Таълими забони тоҷикӣ мувофиқи Стандарти давлатии таҳсилот ва Барномаи таълими забони тоҷикӣ барои хонандагони синфҳои V – XI (2006), Барномаи таълими забони давлатӣ (тоҷикӣ) барои синфҳои II – IX мактабҳои таълимашон ғайритоҷикӣ (2004) ва Барномаи таълими забони давлатӣ (тоҷикӣ) барои синфҳои X – XI мактабҳои таълимашон ғайритоҷикӣ (2008), ки Вазорати маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ намудааст, ба роҳ монда мешавад.

Мақсад ва вазифаҳои омӯзиши забони тоҷикӣ (давлатӣ) дар раванди таълим:

- аз худ кардани маданияти муносибату муошират дар ҷараёни таълим, ғайрияти расмии коргузори ва ҳаёти маишӣ, иҷтимоию фарҳангӣ;
- инкишофи маданияти маърифатии хонандагон, қобилияти забонию фикрии онҳо, амалан донишҷӯи забон ва фаро гирифтани маълумот доир ба он;
- ба даст овардани дониш дар бораи фарҳанг, таърих ва анъанаҳои халқи тоҷик;
- ташаккули маҳорат ва малакаҳои умумитаълим дар ҷараёни омӯзиши забон (кор бо китобу фарҳангҳо, дарки маъно ва шарҳи мухтасар ва ғайра).

Мақсади имтиҳон муайян намудани дараҷаи дониш аз фанни забони тоҷикӣ ва малакаю маҳорати забонии докталаб мебошад.

Имтиҳони забони тоҷикӣ барои тамоми дохилшавандагон ба МТМК ва МТОК Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳатмӣ мебошад.

ТАЛАБОТ БА ДОНИШ ВА МАЛАКАЮ МАҲОРАТИ ДОВТАЛАБОН АЗ ФАНИ ЗАБОНИ ТОҶИКӢ

Имтиҳони дохилшавӣ ба МТМК ва МТОК аз фанни забони тоҷикӣ (давлатӣ) барои муайян кардани дараҷаи дониш ва малакаю маҳорати забонии докталаб нигаронда шудааст, аз ин рӯ субтести забони тоҷикӣ дорои саволҳои сода ва ҳам

нисбатан мушкил мебошад ва ба ин васила дараҷаи омодагии довталабро барои идомаи таҳсил дар МТМК ва МТОК муайян мекунад.

Талабот ба дониш ва малакаю маҳорати довталабон аз забони тоҷикӣ ба Стандарти давлатии таҳсилот ва Барномаи таълими забони тоҷикӣ барои хонандагони синфҳои V – XI (2006), Барномаи таълими забони давлатӣ (тоҷикӣ) барои синфҳои II – IX мактабҳои таълимашон ғайритоҷикӣ (2004) ва Барномаи таълими забони давлатӣ (тоҷикӣ) барои синфҳои X – XI мактабҳои таълимашон ғайритоҷикӣ (2008) мувофиқат мекунад.

Саволу масъалаҳои тести забони тоҷикӣ бо назардошти талаботи барномаҳои таълим таҳия гардида, имкон медиҳанд, ки дараҷаи азхуд кардани барномаҳо муайян карда шавад ва оид ба дастовардҳои таълимии довталаб маълумоти дурусту воқеӣ ба даст ояд.

Тести забони тоҷикӣ барои арзёбии дониш ва малакаю маҳорати довталабон ва интихоби онҳо бо мақсади идома додани таҳсил дар МТМК ва МТОК пешбинӣ гардидааст.

Дониш ва малакаю маҳорати довталабон аз рӯи бобҳо ва қисмҳои зерин санҷида мешавад:

Фонетика (овошиносӣ). Имло ва талаффузи дуруст. Овоз ва ҳарф. Алифбои забони тоҷикӣ. Овозҳои садонок ва ҳамсадо, таснифоти онҳо вобаста ба ҳаракати дастгоҳи нутқ. Имло (орфография) ва талаффузи дуруст (орфоэпия). Ислоҳоти имло дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. Имлои ҳарфҳои йотдор (йотбарсар), **и** ва **ӣ**, **у** ва **ӯ**, аломати сакта (**ъ**). Ҳодисаҳои фонетикӣ: ташдиди овозҳо, монандшавӣ, афтидан, ҷойивазкунӣ ва бадалшавии онҳо. Ду шакли навишти баъзе калимаҳо.

Лексика ва лексикология. Воҳидҳои фразеологӣ. Таркиби луғавӣ. Маънои луғавию грамматикӣ калима. Якмаъноӣ ва сермаъноӣ калима. Калимаҳои ҳамгун ва зидмаъно (омоним ва антонимҳо). Вожаҳои наздикталаффуз (паронимҳо). Муродифоти луғавӣ (лексикӣ ва услубӣ). Калимаҳои аслан тоҷикӣ ва иқтибосӣ. Луғатҳои тафсирий ва дузабона. Калимаҳои шевагӣ ва соҳавӣ. Таърихи баромади калимаҳо (этимология). Воҳидҳои фразеологӣ. Аҳамияти воҳидҳои фразеологӣ. Муродифоти воҳидҳои фразеологӣ. Хусусиятҳои маъноӣ ва услубии воҳидҳои фразеологӣ.

Грамматика. Морфология (сарф).

Шаклсозӣ ва калимасозӣ. Сохти калима: реша, пасванд (суффикс) ва пешванд (префикс), асос ва бандак. Калимаҳои ҳамреша. Ба ҳичоҳо ҷудо кардани калима.

Ҳиссаҳои нутқ. Исм. Аломати морфологии исм. Шумора дар исм. Калимасозии исм. Исмҳои хос ва чинс, моддӣ ва маънӣ, кул ва ҷузъ. Ихтисораҳо. Вазифаи исм дар ҷумла. Имлои исм.

Феъл. Шахсу шумора дар феъл. Асосҳои феъл. Масдар. Тасрифи феъл бо бандакҳои феълӣ ва хабарӣ. Феълҳои мутлақ ва давомдор. Феълҳои монда ва гузаранда. Сиғаҳои феъл. Замонҳои феъл. Сохти феъл: сода, сохта ва таркибӣ. Муродифот дар феъл. Масдар. Сифати феълӣ. Феъли ҳол. Вазифаи феъл дар ҷумла. Имлои феъл.

Сифат. Вазифаи сифат дар ҷумла. Сифатҳои асли ва нисбӣ. Дараҷаҳои сифат. Алоқаи сифат бо исм. Сохти сифатҳо: пешванду пасвандҳои сифатсоз. Роҳҳои сохта шудани сифатҳои мураккаб. Имлои сифатҳо.

Шумора. Хелҳои шумора: миқдорӣ (аслӣ, тахминӣ, касрӣ) ва тартибӣ. Сохти шумора. Имлои шумораҳои таркибӣ. Нумеративҳо ва мавриди истифодаи онҳо. Вазифаи шумора дар ҷумла. Имлои шумора.

Ҷонишин. Хелҳои ҷонишин: шахсӣ, нафсӣ-таъкидӣ, саволӣ, ишоратӣ, таъинӣ, номуайянӣ, манфӣ. Тобишҳои маъноии ҷонишинҳои шахсӣ. Бандакҷонишинҳо (бандакҳои соҳибӣ). Вазифаи ҷонишин дар ҷумла. Имлои ҷонишинҳо.

Зарф. Аломатҳои морфологии зарф. Умумият ва тафовути зарф аз сифат. Хелҳои зарф: тарзи амал, замон, макон, миқдору дараҷа, сабаб ва мақсад. Сохти зарф: сода, сохта, мураккаб ва таркибӣ. Вазифаи зарф дар ҷумла. Имлои зарфҳо.

Пешоянд ва пасояндҳо. Вазифаи грамматикӣ пешояндҳо ва пасояндҳо. Хелҳои пешоянд: асли ва номӣ. Сохти пешояндҳо: содаи беизофа ва изофӣ; таркибии изофӣ ва беизофа. Пешояндҳои такрор. Фарқи пешоянд аз пешванд. Имлои пешояндҳо. Пасояндҳои **-ро, боз, барин, замон (дидан замон...)** Ба ҷойи якдигар омадани (муродифоти) пешояндҳо ва пасояндҳо.

Пайвандакҳо. Вазифаҳои грамматикӣ пайвандакҳо. Хелҳои пайвандакҳо. Сохти пайвандакҳо: сода, мураккаб ва таркибӣ. Имлои пайвандакҳо. Муносибати пайвандакҳо бо аломати китобат – вергул.

Ҳиссача. Вазифаи ҳиссачаҳо дар нутқ (ҷумла). Хелҳои ҳиссача: саволӣ, тасдиқӣ, инкорӣ, таъкидӣ, маҳдудӣ ва орзумандӣ. Сохт ва имлои ҳиссачаҳо. Имло ва аломати китобат дар навишти ҳиссачаҳо.

Нидо. Вазифаи нидо дар ҷумла. Хелҳои нидо. Сохти нидо. Имлои нидо аломати китобат дар нидо. Калимаҳои тақлидӣ ва тобишҳои маъноии онҳо.

Грамматика. Синтаксис (наҳв) ва аломатҳои китобат.

Ибора. Алоқаи калимаҳо дар ибора. Хелҳои ибора: номӣ, феълӣ, зарфӣ. Хелҳои ибораҳои номӣ ва феълӣ. Алоқаи грамматикӣ калимаҳо дар ибора.

Ҷумла. Тарз ва воситаҳои грамматикӣ алоқаи калимаҳо дар ҷумла. Хелҳои ҷумла: сода ва мураккаб. Хелҳои иртиботӣ (коммуникативӣ)-и ҷумлаҳои сода: хабарӣ, амрӣ, саволӣ, хитобӣ. Мавқеи заодаи мантиқӣ дар ҷумлаҳои саволӣ. Аломатҳои китобат дар ҷумла.

Сараъзо ва аъзои пайрави ҷумла. Мубтадо ва ифодаи он. Мубтадо аз ҷиҳати таркиб. Ҷойи мубтадо дар ҷумла. Хабар ва ифодаи он. Хелҳои хабар: феълӣ ва номӣ. Хабарҳо аз ҷиҳати таркиб: сода ва таркибӣ. Маъноии луғавӣ ва грамматикӣ хабар. Мувофиқати хабар бо мубтадо ва воситаи грамматикӣ ифодаи он. Тире дар байни мубтадо ва хабар. Ҷойи хабар дар ҷумла. Пуркунанда ва ифодаи он. Хелҳои пуркунанда: бевосита ва бавосита. Ҷойи пуркунанда дар ҷумла. Муайянкунанда ва ифодаи он. Муайянкунандаҳои изофӣ ва беизофа. Баёнӣ. Ҳол ва хелҳои он: замон, макон, миқдору дараҷа, тарзи амал, сабаб ва мақсад, шарт ва хилоф. Ифодаи ҳол. Ҷойи ҳол дар ҷумла. Ҷумлаҳои содаи яктаркиба ва дутаркиба. Ҷумлаҳои муайяншахс ва номуайяншахс, умумишахс ва бешахс. Ҷумлаи унвонӣ. Ҷумлаҳои пурра ва нопурра. Ҷумлаҳои чидаъзо. Аломати китобат дар ҷумлаҳои чидаъзо.

Мухотаб. Аъзои туфайли ва истисноии ҷумла. Баёнияи истисноӣ. Нутқи айнан ва мазмунан нақлшуда. Аломатҳои китобат дар нутқи айнан ва мазмунан нақлшуда.

Ҷумлаҳои мураккаб ва хелҳои он: пайваст ва тобеъ, пайвандакдор ва бепайвандак. Сарҷумла (ҷумлаи тобеъкунанда) ва ҷумлаи пайрав (ҷумлаи тобеъшаванда). Хелҳои ҷумлаи пайрав. Мавқеъ ва истифодаи аломатҳои китобат дар ҷумлаҳои мураккаб.

Муродифоти наҳвӣ. Муродифоти воҳидҳои гуногуни забон: ибора, ҷумлаи сода, ҷумлаи мураккаб.

Услубшиносӣ. Матн, моҳият ва сохтори маъноиву грамматикӣ он. Услубшиносӣ ва хусни баён. Риояи меъёрҳои забонӣ дар нутқи хаттӣ ва шифоҳӣ.

Услуби бадеӣ. Хусусиятҳои луғавӣ, фразеологӣ ва калимасозӣ дар услуби бадеӣ. Мавқеи калимаҳои адабии китобӣ, гуфтугӯӣ, омиёна, вожаҳои кухнашуда (таърихию архаистӣ), нав (неологизмҳои луғавию услубӣ), калимаҳои аслан тоҷикӣ ва иқтибосӣ дар услуби бадеӣ. Воҳидҳои луғавӣ (сермаъноӣ, маъноӣ маҷозӣ, вожаҳои наздикталаффуз, ҳамгун ва зидмаъно) дар услуби бадеӣ.

Услуби рӯзноманигорӣ (публисистӣ). Мавқеи ислоҳоти сиёсӣ иҷтимоӣ, иқтисодӣ, фарҳангӣ дар матн нашрия ва барномаҳои радиову телевизион. Мавқеи истилоҳоти маишӣ. Хусусиятҳои забони жанрҳои хабар, очерк, сармақола.

Услуби коргузори расмӣ. Калимаю истилоҳҳои хоси муассисаҳои давлатӣ, корхонаҳои истеҳсолӣ, созмону ташкилотҳои давлатию ҷамъиятӣ. Таъбирҳои маъмули коргузори маъмурӣ. Жанрҳои хуччатнигорӣ, номанигорӣ (мақтубнависӣ)-и расмӣ ғайрирасмӣ.

Услуби илмӣ. Калимаҳои якмаъно – истилоҳоти соҳаҳои мухталифи илму техника. Устувори мафҳуми илмӣ.

Услуби муошират. Воҳидҳои фразеологӣ хоси гуфтугӯ, калимаю истилоҳоти касбӣ ҳунармандӣ.

Матн ва сохтори маъноӣ ва грамматикӣ он. Навъҳои матн аз рӯи ҳаҷм. Сархат (абзатс). Навъҳои матн аз ҷиҳати тарзи баёни матлаб. Навъҳои матн аз лиҳози услубҳои баён. Таҳрири нуқсонҳои забонию услубии матн.

Саволи риторикӣ ва мавқеи он дар матнҳои бадеиву рӯзноманигорӣ. Манти фишурда (тезис) ва муфассал (конспект). Тақриз, аннотатсия ё маълумотнома.

Адабиёт. Тарҷумаи ҳол ва намунаҳо аз эҷодиёти адибони машҳур Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ, Абулқосими Фирдавсӣ, Абӯалӣ ибни Сино, Умари Хайём, Носири Хусрав, Анварии Абевардӣ, Низомии Ганҷавӣ, Саъдии Шерозӣ, Мавлоно Ҷалолиддини Румӣ, Ҳофизи Шерозӣ, Камоли Хучандӣ, Абдурраҳмони Ҷомӣ, Мирзо Абдулқодирӣ Бедил, Аҳмади Дониш, Садриддин Айнӣ, Мирзо Турсунзода, Сотим Улуғзода, Муъмин Қаноат, Лоик, Бозор, Гулрухсор, Фарзона, Камол Насрулло ва дигарон.

Барномаҳои имтиҳон дар баробари донишони маводи назариявӣ, инчунин доро будан ба малакаи маҳоратҳои одиро низ дар назар дорад.

Тавоништан:

- муайян кардани миқдори овозҳо ва ҳарфҳои калима, ҷудо кардани калимаҳо ба ҳичоҳо ва муайян намудани миқдори онҳо;
- шарҳ додани истилоҳҳо ва ҳодисаҳои фонетикӣ;
- муқаррар кардани ҷойи зада дар калимаҳо;
- дуруст навиштани калимаҳо мувофиқи қоидаҳои овозӣ ва имлои забони адабии тоҷикӣ;
- ҷудо кардани калимаҳо ба умумиистеъмоли, шевагӣ, соҳавӣ ва иқтибосӣ;
- истифода бурдани таъбирҳо мувофиқи маънои лексикашон;
- шарҳ додани маънои луғавии калимаҳои умумиистеъмоли ва таъбирҳо;
- интихоб кардани синониму антоними муносиб ба калимаҳои додашуда;
- истифода намудани таъбирҳо дар нутқи шифоҳӣ ва таҳрирӣ (хаттӣ);
- фарқ кардани калимаҳои сермаъно ва омонимҳо, маънои маҷозии калимаҳо;
- сохтани калимаҳо бо роҳҳои гуногун, истифодаи дурусти пасванду пешванд (префиксу суффикс)-ҳо дар калимасозӣ;
- дуруст истифода бурдан аз луғатҳои тафсири ва этимологӣ;
- бамаврид истифода бурдани пешоянду пасояндҳо, пайвандакҳо, ҳиссаҷаҳо, нидо, калимаҳои тақлидӣ дар ҷумла;
- сохтани ибораҳо (бо тарзҳои гуногун) аз калимаҳои додашуда;
- сохтани ҷумлаи дуруст бо риояи қоида ва тартиб;
- дарёфтани ҳадафи баён (аз рӯйи ҷумла) ва муқаррар кардани воситаҳои ташкили ҷумла дар нутқи шифоҳӣ (оҳанги талаффуз, задаи мантиқӣ, таркиби калима) ва хаттӣ (аломатҳои китобат, таркиби калима);
- муайян кардани асосҳои грамматикӣ ҷумла;
- дар ҷойи худ истифода кардани сараъзо ва аъзои пайрави ҷумла;
- фарқ кардани ҷумлаҳои сода аз ҷумлаҳои мураккаб, шарҳ додани навъҳои ҷумлаи мураккаб;
- муайян намудани муҳотабу калимаҳои хулосакунанда дар ҷумла;
- дуруст истифода намудани нутқи айнан ва мазмунан нақлшуда;
- муайян кардани услуби нигориши матн;
- муайян кардани ғалатҳои услубӣ дар ҷумла;

МАҚСАДИ ИМТИҲОН АЗ ФАНИ МАТЕМАТИКА ВА ТАВЗЕҲИ ОН

Имрӯз фанни математика новобаста аз забони таҳсил дар ҳамаи муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон омӯзонида мешавад ва фарогирии ин фан ба ҳамагон ҳатмӣ аст.

Математикаи мактабӣ ҳамчун қисми ҷудонашавандаи математикаи умумӣ як бахши фарҳанги умумибашарист, ки аз маҷмуаи мафҳумҳо, қонуну қоидаҳо ва назарияҳои ҷудогона иборат мебошад. Фароғирӣ ва истифодаи ҳаррӯзаи донишу маҳорати математикӣ яке аз хусусиятҳои инсонии бомаълумоти муосир аст.

Таълими математика тибқи Стандарти давлатии муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ, “Барномаи математика. Синфҳои 5 – 6” (2002) ва “Барномаи математика. Синфҳои 7 –11” (2002), ки Вазорати маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ намудааст, ба роҳ монда шудааст.

Бояд таъкид дод, ки аз сабаби бисёр будани китобҳои дарсӣ ва нашри ҷандинбораи онҳо ва бинобар аз китобҳои гуногун истифода бурдани омӯзгорон ин ё он мафҳум метавонад бо тарзҳои гуногун ифода гардад ва ё дар ин барнома мавҷуд набошад. Ин ҳолат довталабро аз зарурати донишҷӯи ин гуна тасдиқот озод наменамояд.

Мақсад аз имтиҳон баҳодихӣ ба дараҷаи дониш ва малакаю маҳорати математикӣ довталаб аст, ки он дар зиндагии ҳамаҷӯи ӯ ба кор меравад.

Имтиҳон аз фанни математика барои ҳамаи довталабони ба МТМК ва МТОК дохилшаванда ҳатмист.

ТАЛАБОТ БА ДОНИШ ВА МАЛАКАЮ МАҲОРАТИ ДОВТАЛАБОН АЗ ФАНИ МАТЕМАТИКА

Имтиҳони дохилшавӣ ба МТМК ва МТОК аз фанни математика барои муайян кардани дараҷаи дониш ва малакаю маҳорати математикӣ довталаб нигаронда шудааст, аз ин рӯ субтестҳои фанни математика дорои саволу масъалаҳои сода ва ҳам нисбатан мушкил мебошад ва ба ин васила дараҷаи омодагии довталаб барои идомаи таҳсил дар МТМК ва МТОК муайян мегардад.

Талаботи фанӣ ба дониш ва малакаю маҳорати математикӣ довталаб тибқи Стандарти давлатии муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ, “Барномаи математика. Синфҳои 5 – 6” (2002) ва “Барномаи математика. Синфҳои 7 –11” (2002) мебошад, ки Вазорати маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ намудааст.

Саволу масъалаҳои тест бо назардошти талаботи барномаҳои таълим таҳия гардида, имкон медиҳанд, ки дараҷаи азҳуд кардани барномаҳо муайян карда шавад ва оид ба дастовардҳои таълимии довталаб маълумоти дурусту воқеӣ ба даст ояд.

Вобаста ба ин, тест барои арзёбии дониш ва малакаю маҳорати довталабон аз фанни математика ва интиҳоби онҳо бо мақсади идома додани таҳсил дар МТМК ва МТОК пешбинӣ гардидааст.

Маҳфумҳои асосӣ ва далелҳои математикӣ, ки бояд довталаб аз худ намояд:

1. Ададҳои натуралӣ (N). Ададҳои сода ва таркибӣ. Тақсимкунандаи умумии калонтарин ва каратии умумии хурдтарин.
2. Нишонаҳои тақсимшавӣ ба 2, 3, 5, 9, 10.
3. Ададҳои бутун (Z). Ададҳои ратсионалӣ (Q) ва ҷамъ, тарҳ, зарб ва тақсими онҳо. Муқоисаи ададҳои ратсионалӣ.
4. Ададҳои ҳақиқӣ (R) ва ба намуди касрҳои даҳӣ овардани онҳо.
5. Тасвири ададҳо дар тири координатӣ. Модули (қимати мутлақ) адади ҳақиқӣ, ва маънои геометрии он.
6. Ифодаҳои ададӣ. Ифодаҳои тағйирёбандадор. Формулаҳои зарби мухтасар.
7. Дараҷаи нишондиҳандааш натуралӣ ва ратсионалӣ. Решаи арифметикӣ.
8. Логарифмҳо ва хосияти онҳо.
9. Якузва ва бисёрузва. Бисёрузваи яктағйирёбандадор.
10. Решаи бисёрузва дар мисоли сеъзогии квадратӣ.
11. Прогрессияи арифметикӣ. Формулаи узви n -уми суммаи n -узви аввали прогрессияи арифметикӣ.
12. Прогрессияи геометрӣ. Формулаи узви n -уми суммаи n -узви аввали прогрессияи геометрӣ.
13. Муодила. Решаҳои муодила. Мафҳуми муодилаҳои баробарқувва. Ҳалли муодилаҳои матнӣ бо усули муодиласозӣ.
14. Нобаробарӣ. Ҳалли нобаробариҳо. Мафҳуми нобаробариҳои баробарқувва.
15. Системаи муодилаҳо. Ҳалли системаҳои ду муодилаи хаттидоштаи дуномаълумадор. Нобаробариҳои дутағйирёбандадор ва системаҳои онҳо. Ҳалли муодилаҳои матнӣ бо усули системаи муодиласозӣ.
16. Муодилаҳо ва нобаробариҳои тригонометрӣ, нишондиҳандагӣ, логарифмӣ.
17. Формулаҳои ҳалли муодилаҳои содатарини тригонометрӣ.
18. Муодилаҳо ва нобаробариҳои содатарини нишондиҳандагӣ.
19. Муодилаҳо ва нобаробариҳои содатарини логарифмӣ.
20. Мафҳуми функция. Тарзҳои пешниҳоди (дода шудани) функция. Соҳаи муайяни ва маҷмӯи (соҳаи) қиматҳои функция. Графики функция.
21. Афзуншавӣ ва камшавии функция. Функцияҳои даврӣ, ҷуфт ва тоқ. Функцияи $y = kx + b$ ва хосиятҳои графики он. Функцияи $y = ax^2 + bx + c$ ва хосиятҳои графики он. Функцияи $y = x^n$ ва хосиятҳои графики он. Решаи дараҷаи n -ум.
22. Графики функцияи $y = a^x$ ва хосиятҳои он. Графики функцияи $y = \log_a x$ ва хосиятҳои он.
23. Графики функцияҳои $y = \sin x$, $y = \cos x$, $y = \tan x$, $y = \cot x$ ва хосиятҳои он.
24. Системаи координатаи росткунҷаи декартӣ. График ва диаграммасозӣ.
25. Касрҳои ратсионалӣ ва хосиятҳои он. Ихтисори касрҳо. Ҷамъ, фарқ, зарб ва тақсими касрҳо. Дигаргунсозии (табдилоти) ифодаҳои ратсионалӣ. Функция $y = \frac{k}{x}$ ва графики он.

26. Дигаргунсозии (табдилоти) ифодаҳои решаи квадратидор. Функцияи $y = \sqrt{x}$ ва хосиятҳои графиги он.
27. Ҳалли муодилаҳои хаттӣ ва квадратӣ. Ҳалли нобаробариҳои квадратӣ бо методи интервалҳо (усули фосилаҳо), ҳалли системаҳои муодилаҳои хаттӣ бо методи гузориш ва ҷамъи алгебрӣ (алгебравӣ). Ҳалли муодилаҳои ратсионалӣ.
28. Нобаробариҳои ададӣ ва хосиятҳои он. Ҷамъ ва зарби узв ба узви нобаробариҳои ададӣ. Нобаробариҳои яктағйирёбандадори хаттӣ ва системаҳои онҳо.
29. Дараҷаи нишондиҳандааш бутун ва хосиятҳои он.
30. Ҳосила ва татбиқи он. Расандаи графиги функция. Нишонаҳои афзуншавӣ ва камшавии функция. Нуқтаҳои критикӣ, максимумҳо ва минимумҳо. Калонтарин ва хурдтарин қимати функция.
31. Решаи дараҷаи n -ум ва хосиятҳои он. Муодилаи ирратсионалӣ. Дараҷаи нишондиҳандааш ратсионалӣ.
32. Хатти рост дар ҳамворӣ, нур, порча, хатти шикаста, кунҷҳо ва намудҳои он.
33. Секунҷа. Медиана, баландӣ, биссектриса.
34. Квадрат, росткунҷа, параллелограмм, ромб, трапетсия. Бисёркунҷаҳои мунтазам. Диагонал ва хосиятҳои он.
35. Давра ва доира. Радиус, хорда, диаметр, расанда, хатти буранда. Дарозии давра ва сектори доиравӣ.
36. Хатти рост ва ҳамворӣ дар фазо.
37. Қуллаҳо, рӯяҳо ва диагоналҳои бисёррӯяҳо. Призмаи рост, моил ва мунтазам. Пирамида. Пирамидаи мунтазам. Параллелепипед ва намудҳои он.
38. Фигураҳои ҷарҳзанӣ: цилиндр, конус, сфера, кура. Марказ, диаметр, радиуси сфера ва кура.
39. Параллелӣ ва перпендикулярӣ хатҳои рост ва ҳамвориҳо, хатҳои рости буранда. Кунҷи байни хатҳои рост.
40. Масоҳати сатҳ ва ҳаҷми куб, параллелепипед, призма, пирамида, цилиндр, конус ва кура.

Мундариҷаи бахши назариявии алгебра ва ибтидои анализ:

1. Ададҳои натуралӣ ва шкалаҳои он. Ҷамъ, тарҳ, зарб ва тақсими ададҳои натуралӣ. Хосиятҳои нобаробариҳои ададӣ.
2. Ададҳои касрӣ. Касрҳои одӣ. Касрҳои дуруст ва нодуруст. Ададҳои қисми бутун ва касридошта (Ададҳои омехта). Ҷамъ, тарҳ, зарб ва тақсими ададҳои омехта.
3. Нишонаи тақсимшавӣ ба 2, 3, 5, 9 ва 10. КТУ ва ХКУ.
4. Нобаробариҳои ададӣ ва хосиятҳои асосии он.
5. Формулаҳои зарби мухтасар.
6. Графиги функцияи $y = kx + b$ ва хосиятҳои он.
7. Графиги функцияи $y = \frac{k}{x}$ ва хосиятҳои он.
8. Графиги функцияи $y = \sqrt{x}$ ва хосиятҳои он.

9. Графики функцияи $y = ax^2 + bx + c$ ва хосиятҳои он.
10. Графики функцияи $y = x^n$ ва хосиятҳои он.
11. Формулаҳои решаҳои муодилаҳои квадратӣ. Ба намуди зарбкунандаҳои хаттӣ овардани муодилаҳои квадратӣ.
12. Формулаи узви умумӣ ва суммаи n -узви аввали прогрессияи геометрӣ.
13. Формулаи узви умумӣ ва суммаи n -узви аввали прогрессияи геометрӣ.
14. Хосиятҳои дараҷаи нишондиҳандааш натуралӣ ва бутун. Хосиятҳои решаи арифметикии дараҷаи n -ум. Хосиятҳои дараҷаи нишондиҳандааш ратсионалӣ.
15. Функцияҳои тригонометрии кунҷи дилхоҳ. Таърифи синус, косинус, тангенс ва котангенс ва хосиятҳои он. Ченаки радиании кунҷ.
16. Айниятҳои асосии тригонометрӣ. Робитаи байни функцияҳои тригонометрии аргументаш якхела. Формулаҳои асосии тригонометрӣ.
17. Муодила ва нобаробариҳои ратсионалӣ ва системаи онҳо.
18. Муодила ва нобаробариҳои ирратсионалӣ ва системаи онҳо.
19. Муодила ва нобаробариҳои тригонометрӣ ва системаи онҳо.
20. Муодила ва нобаробариҳои нишондиҳандагӣ ва системаи онҳо.
21. Муодила ва нобаробариҳои логарифмӣ ва системаи онҳо.
22. Бо ёрии муодила ва системаҳои он ҳал кардани масъалаҳо.
23. Ҳосила ва татбиқи он.
24. Расанда ба графики функция.
25. Нишонаҳои афзуншавӣ ва камшавии функцияҳо.
26. Нуқтаҳои критикии функция, максимумҳо ва минимумҳо.
27. Калонтарин ва хурдтарин қимати функция.

Мундариҷаи бахши назариявии геометрия:

1. Теорема дар бораи параллелии хатҳои рост дар ҳамворӣ. Хосиятҳои секунҷаи баробарпаҳлу.
2. Хосиятҳои кунҷи вертикалӣ ва кунҷҳои ҳамсоя.
3. Хосиятҳои секунҷаи баробарпаҳлу.
4. Нишонаҳои баробарии секунҷаҳо.
5. Теорема дар бораи суммаи кунҷҳои дарунии секунҷа. Теорема дар бораи кунҷи берунии секунҷа. Хосиятҳои хатти миёнаи секунҷа.
6. Нишонаҳои монандии секунҷаҳо ва татбиқи он.
7. Ҳалли секунҷаҳои росткунҷа. Теоремаи Пифагор.
8. Хосиятҳои перпендикулярӣ миёнаи ба порча гузарондашуда. Хосиятҳои биссектрисаи кунҷ.
9. Теоремаҳо оид ба буриши медианаҳо ва баландиҳои секунҷа.
10. Хосиятҳои расандаи давра. Баробарии расандаҳои аз як нуқта ба давра гузарондашуда. Кунҷҳои дарункашидашудаи давра.
11. Хосиятҳои чоркунҷаи дарункашидашуда ба давра .
12. Теоремаҳо оид ба давраи ба секунҷа дарункашидашуда. Теоремаҳо дар бораи ба секунҷа берункашидашуда.
13. Теоремаҳои синусҳо ва косинусҳо барои секунҷа. Ҳалли секунҷаҳо.
14. Параллелограмм ва хосиятҳои он.

15. Росткунча ва хосиятҳои он.
16. Ромб ва хосиятҳои он.
17. Квадрат ва хосиятҳои он.
18. Трапетсия ва хосиятҳои он. Хосияти хатти миёнаи трапетсия.
19. Теоремаи Фалес. Теорема дар бораи порчаҳои мутаносиб.
20. Таърифи координатаи декартӣ дар ҳамворӣ. Координатҳои миёнаи порча. Масофаи байни ду нуқта. Муодилаи хатти рост. Муодилаи давра. Буриши хатти рост бо давра.
21. Векторҳо дар ҳамворӣ ва фазо. Баробарии векторҳо. Координатаҳои вектор. Ҷамъи векторҳо. Зарби вектор ба адад. Зарби скалярии векторҳо.
22. Хатти шикаста. Бисёркунҷаҳои мунтазам. Формулаҳои ёфтани радиуси давраҳои дарункашидашуда ва берункашидашудаи бисёркунҷаҳои мунтазам. Дарозии давра. Ченаки радиани кунҷ.
23. Мафҳуми масоҳат. Масоҳати росткунҷа.
24. Масоҳати параллелограмм.
25. Масоҳати секунҷа.
26. Формулаи Герон барои ёфтани масоҳати секунҷа.
27. Масоҳати трапетсия.
28. Масоҳати доира.
29. Монандӣ. Фигураҳои монанд. Таносуби масоҳатҳои фигураҳои монанд.
30. Ҳамворӣ. Ҳамворихои параллел ва буранда.
31. Кунҷи байни хатти рост ва ҳамворӣ. Перпендикуляр ба ҳамворӣ.
32. Кунҷҳои дурӯя. Кунҷи хаттии кунҷи дурӯя. Перпендикулярӣ ду ҳамворӣ.
33. Қуллаҳо, рӯяҳо ва диагоналҳои бисёррӯяҳо. Призмаҳои рост, моил ва мунтазам. Пирамида. Призма ва пирамидаи рост. Параллелепипед ва намудҳои он.
34. Фигураҳои чархзанӣ: цилиндр, конус, сфера, кура. Марказ, диаметр ва радиуси сфера ва кура.
35. Формулаҳои масоҳати сатҳ ва ҳаҷми призма.
36. Формулаҳои масоҳати сатҳ ва ҳаҷми пирамида.
37. Формулаҳои масоҳати сатҳ ва ҳаҷми цилиндр.
38. Формулаҳои масоҳати сатҳ ва ҳаҷми конус.
39. Формулаҳои масоҳати сатҳ ва ҳаҷми кура.
40. Формулаи масоҳати сфера.

Математикаи ҳаёти:

1. Масъалаҳои ёфтани фоизҳо. Ҳисобкунии фоизи адади додешуда. Ёфтани адади номаълум. Таносуби фоизи ду адад.
2. Масъалаҳо оид ба таносуб. Масъалаҳо оид ба тақсими мутаносиб.
3. Ҳисобкунии компонентҳои ҳаракат дар масъалаҳои содатарини ҳаракат. Масъалаҳо оид ба ҳаракати якҷояи ду ҷисм. Масъалаҳо оид ба ҳаракат дар об. Масъалаҳо оид ба ҳаракати ҷисм гирдогирди давра.
4. Масъалаҳои бо ёрии нобаробарӣ ҳалшаванда.
5. Масъалаҳои ҷустуҷӯи қиматҳои калонтарин ва хурдтарин.
6. Ҳалли масъалаҳои ҳисобкунии одӣ дошта.

7. Ҳалли масъалаҳои бо каср робитадошта.
8. Воҳидҳои асосии дарозӣ, масса, вақт, суръат, масоҳат ва ҳаҷм. Ҳисоббарориҳои амалӣ аз рӯи формула.
9. Сохтани формулаҳои осони вобастагии байни бузургихоро ифодакунанда.
10. Графикҳои вобастагии воқеӣ.
11. Таҳқиқи ададҳои додашудаи воқеӣ, ки дар ҷадвалҳо, диаграммаҳо ва графикҳо оварда шудааст. Диаграммаҳои росткунҷа ва доиравӣ.
12. Ченаки кунҷӣ. Ҳароратсанҷи горизонталӣ ва вертикалӣ. Ченаки суръатсанҷ.

Вобаста ба донишҳои бунёди, ки довтолаб аз мавзӯҳо ва бахшҳои овардашуда ва мафҳумҳои асосӣ, бузургихо ва қонунҳои гуногуни математика ба даст овардааст, ӯ бояд дорои чунин малакаю маҳорат низ бошад:

- ба осонӣ бо ҳар гуна адад ҳамаи амалҳои арифметикиро ба кор барад ва бо ҳисоббарории тақрибӣ ошно бошад ва бо саҳеҳии лозима яқлухт кунад;
- ба осонӣ масъалаҳои содатарини вобаста ба каср ва фоизҳоро ҳал кунад ва ба осонӣ таносуб сохта, онро ҳал кунад;
- ба зарбкунандаҳои сода овардани бисёрузваҳо, формулаҳои ба дараҷаҳо вобастабуда, логарифмҳо, функцияҳои нишондиҳандагӣ ва тригонометриро мавриди истифода қарор дода, дигаргунсозии айнии ифодаҳои ратсионалиро иҷро кунад;
- тарзҳои умумии ёфтани решаҳои муодила ва системаи муодилаҳоро бидонад ва масъалаҳои матнро бо ёрии сохтани муодила ва системаи муодилаҳо ҳал кунад;
- муодилаҳои алгебравӣ ва нобаробариҳои хаттӣ ва квадратиро ва муодилаҳои ба он овардашавандаро бидонад ва системаи муодилаҳо ва нобаробариҳои содаро ба осонӣ ҳал кунад;
- муодилаҳои содаи нишондиҳандагӣ, логарифмӣ, тригонометрӣ, ирратсионалӣ ва ҳамчунин нобаробариҳои содаро ба осонӣ ҳал кунад;
- методи интервалҳоро (усули фосилаҳо) истифода бурда, нобаробариҳои содаи ратсионалиро ҳал кунад;
- ба осонӣ ҳар гуна графикро «бихонад» ва инъикоси ҳосиятҳои функцияҳоро дар графика овардашуда дарк кунад;
- аз рӯи ҳар гуна қимати аргумент қимати мувофиқи функцияро дарёбад;
- масъалаҳои асосии бунёдии стереометриро бидонад ва ба осонӣ ҳал кунад;
- ҳангоми ҳалли масъалаҳои алгебравӣ аз созишҳои геометрӣ ва ҳангоми ҳалли масъалаҳои геометрӣ аз методҳои алгебравӣ ва тригонометрӣ истифода бурда тавонад;
- бо векторҳои дар ҳамворӣ ва фазо додашуда тамоми амалҳо, аз ҷумла ҷамъ, тарҳ, зарби вектор бо ададро иҷро кунад ва ҳосиятҳои ин амалҳоро татбиқ карда тавонад;
- аз мафҳуми ҳосила оғаҳии комил дошта бошад ва ҳангоми баррасӣ намудани функция, барои муайян кардани фосилаҳои афзуншавӣ ва камшавӣ функция, ёфтани экстремумҳои он аз рӯи график истифода бурда тавонад ва ҳамчунин аз рӯи графика ҳосилаи функция қиматҳои калонтарин ва хурдтарини онро ёбад.

МАҚСАДИ ИМТИҲОН АЗ ФАНҲОИ ТАЪРИХИ ХАЛҚИ ТОҶИК ВА АСОСҲОИ ДАВЛАТ ВА ҲУҚУҚ ВА ТАВЗЕҲИ ОН

Имрӯз фанҳои таърихи халқи тоҷик ва асосҳои давлат ва ҳуқуқ новобаста аз забони таҳсил дар ҳамаи муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон омӯзонида мешаванд ва омӯхтани ин фанҳо барои ҳама ҳатмӣ аст.

Раванди таълими ин фанҳо дар назар дорад:

ТАЪРИХИ ХАЛҚИ ТОҶИК

- омӯзиши марҳалаҳои таърихи халқи тоҷик, сарчашмаҳои асосӣ;
- омӯзиши урфу анъанаҳои халқи тоҷик;
- омӯзиши омилҳои асосӣ, равандҳо ва ҳодисаҳо, ки таҷассумгари ягонагии таърихи ватанӣ мебошанд;
- омӯзиши асосҳои илми таърих бо мақсади дарки равандҳои ҷамъиятиву сиёсии ҷаҳони муосир ва пешгӯии ҳодисаҳои оянда;
- мавҷудият ва истифодаи маҳорати таҳлили таърихӣ дар мавриди ба даст овардани маълумоти иҷтимоӣ аз хориҷ.

АСОСҲОИ ДАВЛАТ ВА ҲУҚУҚ

- ғанӣ гардонидани дониши ҳуқуқии назариявии хонандагон, рушди тафаккур;
- риоя намудани меъёрҳои конституционӣ, қонунҳо, тарбияи эҳтиром ба ҳуқуқҳо ва озодиҳо, шаъну шарафи шахси дигар, ғановати ҳуқуқҳои демократӣ;
- тарбияи шуури ҳуқуқӣ ва маданияти фаъолияти иҷтимоиву ҳуқуқӣ, ҳудро узви комилҳуқуқи ҷамъият дарк намудан, ки кафолати ҳуқуқу озодӣ ба қонун дода шудааст;
- ташаккули маҳорату малакаи истифодаи сарчашмаҳои ҳуқуқ (фаҳмидан ва ба даст овардани маълумоти зарурӣ).

Таълими таърихи халқи тоҷик ва асосҳои давлат ва ҳуқуқ мувофиқи Стандарти давлатии муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ, Барномаи таърихи халқи тоҷик барои хонандагони синфҳои 5 – 11 (2008) ва Барномаи асосҳои давлат ва ҳуқуқ барои синфҳои 8 – 11 муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ, ки Вазорати маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ намудааст, ба роҳ монда шудааст.

Мақсади имтиҳон муайян намудани дараҷаи дониши довтолаб ҳамчун шаҳрванди Ҷумҳурии Тоҷикистон аз фанҳои таърихи халқи тоҷик ва асосҳои давлат ва ҳуқуқ мебошад.

Имтиҳон аз фанҳои таърихи халқи тоҷик ва асосҳои давлат ва ҳуқуқ барои ҳамаи довтолабони ба МТМК ва МТОК дохилшаванда ҳатмӣ аст.

ТАЛАБОТ БА ДОНИШ ВА МАЛАКАЮ МАҲОРАТИ ДОВТАЛАБОН АЗ ФАНҲОИ ТАЪРИХИ ХАЛҚИ ТОҶИК ВА АСОСҲОИ ДАВЛАТ ВА ҲУҚУҚ

Имтиҳони дохилшавӣ ба МТМК ва МТОК аз фанҳои таърихи халқи тоҷик ва асосҳои давлат ва ҳуқуқ барои муайян кардани дараҷаи дониш ва малакаю маҳорати довтолаб нигаронда шудааст, аз ин рӯ субтест аз фанҳои таърихи халқи тоҷик ва асосҳои давлат ва ҳуқуқ дорои саволу масъалаҳои сода ва ҳам нисбатан мушкил

мебошад ва ба ин васила дараҷаи омодагии докталаб барои идомаи таҳсил дар МТМК ва МТОК муайян мегардад.

Талаботи фаннӣ ба дониш ва малакаю маҳорати докталаб аз фанҳои таърихи халқи тоҷик ва асосҳои давлат ва ҳуқуқ мувофиқи Стандарти давлатии муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ, Барномаи таърихи халқи тоҷик барои хонандагони синфҳои 5 – 11 (2008) ва Барномаи асосҳои давлат ва ҳуқуқ барои синфҳои 8 – 11 муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ, ки Вазорати маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ намудааст, ба роҳ монда шудааст.

Саволу масъалаҳои тест бо назардошти дараҷаи азҳудкунии барномаҳои таълимӣ таҳия гардида, имкон медиҳанд, ки сифати азҳудкунии барномаҳо муайян карда шаванд ва маълумоти воқеии мустақил оид ба дастовардҳои докталаб ба даст ояд.

Вобаста ба ин, тест барои арзёбии дониш ва малакаю маҳорати докталабон аз фанҳои таърихи халқи тоҷик ва асосҳои давлат ва ҳуқуқ ва интихоби онҳо бо мақсади идома додани таҳсил дар МТМК ва МТОК пешбинӣ гардидааст.

Дар имтиҳони фанҳои таърихи халқи тоҷик ва асосҳои давлат ва ҳуқуқ докталаб бояд

Донад/фаҳмад:

- марҳалаҳои таърихи халқи тоҷик, манбаъҳои асосии таърихи халқи тоҷик, таърихи тамаддунҳои ҷаҳонӣ, рушди маданияти ҷаҳонӣ ва санъат, давраҳои пайдоиш, ташаккули қавмҳо, халқият ва миллати тоҷик;
- асосҳои илми таъриху ҷомеашиносӣ бо мақсади дарки равандҳои иҷтимоию сиёсии таҳаввулоти ҷаҳони муосир ва таҳлилу пешгӯӣ кардани воқеаҳои минбаъдаи ҷомеа;
- дар бораи таърихи анъанаҳои халқи тоҷик;
- сабабҳои иваз гардидани марҳилаҳои таърихӣ;
- номҳои таърихӣ, мафҳумҳо, далелҳо ҳодисаҳо ва моҳияти онҳо
- мафҳумҳои асосии давлат ва ҳуқуқ ва алоқамандии онҳо, механизмҳои танзими ҳуқуқӣ;
- мафҳумҳои асосӣ ва заминаҳои меъёрии соҳаҳои ҳуқуқ;
- мазмуни ҳуқуқ, уҳдадорӣ ва ҷавобгарии шахрванд ҳамчун иштирокчии муносибатҳои ҳуқуқӣ;
- Сарқонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва фарқияти он аз дигар меъёрҳои ҳуқуқӣ;
- равандҳои интихоботӣ ва қонунгузорӣ дар Тоҷикистон;
- мақоми давлат ва ҳуқуқ дар ҷомеаи муосир.

Тавонад:

- истифодаи сарчашмаҳои асосии таърихи халқи тоҷик;
- истифода аз солшуморӣ ва тақвимҳо;
- таҳлили далел, воқеа ва равандҳои таърихӣ.

Дастовардҳо (дониш ва малакаю маҳорат)-и докталабон аз рӯйи мавзӯҳои зерини таърихи халқи тоҷик ва асосҳои давлат ва ҳуқуқ санчида мешаванд:

Таърихи халқи тоҷик

Чамъияти ибтидоӣ. Асри санги қадимтарин – Палеолит. Асри санги миёна – Мезолит. Пайдоиши одам. Аввалин одамон. Ба даст овардани оташ. Достонҳои “Шоҳнома” дар бораи нахустин одамон. Пайдоиши авлод ва қабила. Пайдоиши дин ва санъати расмкашӣ. Неолит. Маданиятҳои Сиёлк, Ҷайтун, Қалтаманор ва Ҳисор.

Асри мису санг – Энеолит. Маданияти Намозгоҳ.

Асри биринҷ. Гузариш аз модаршоҳӣ ба падаршоҳӣ. Ихтирои маъдани биринҷ ва аҳамияти он барои инсоният. Ихтирои чархи кулолӣ. Хусусияти асри биринҷ. Тамаддуни Ориёӣ ва нақши он дар таърих. Давраҳои асри биринҷ. Осори асри биринҷ. Ҳунармандӣ дар Саразми қадим. Ориёӣҳои сахронавард (Тӯрониён) ва нақши онҳо дар таърих. Маданияти андроновӣ. Маросими дафни асри биринҷ. Асотир ва воқеият. Ориёӣҳо ва Ориёвайҷ. Пайдоиши шаҳрҳо. Сохтори чамъиятӣ. Хусусияти асри биринҷӣ.

Кайқубод, Кайковус ва Кайхусрав. Кайхусрав ва Афросиёб. Зардушт ва Гуштосп. “Авесто” ҳамчун китоби динӣ ва сарчашмаи таърихӣ. Бахшҳои “Авесто”: “Готҳо”, “Ясна”, “Яштҳо”, “Виспарад”, “Хурда -Авесто” ва “Вандидод”. Некӣ ва бадӣ. Ибодатгоҳҳо ва идҳо.

Қабилаҳои Ориёӣ Ҷанубу Шарқии Аврупо, Урал ва Сибир. Кимериҳо. Скифҳо (сакоиҳо). Сайрамиҳо (сарматҳо).

Давлатҳои ғулумдорӣ. Давлати Элом. Давлати Митан, Мод, Суғд ва Бохтар. Давлати Ҳахоманишҳо. Куруш ва Томирис. Ислоҳоти Дорои I. Ҷангҳои Юнону Форс. Фарҳанги ориёӣҳо дар замони Ҳахоманишҳо.

Давлатҳои эллини дар Ориёно. Ҳучуми Искандари Мақдунӣ ба Ориёноӣ Ғарбӣ. Муборизаҳои Бес ва Спитамен ба муқобили мақдуниҳо. Муҳорибаи Куркат. Давлатҳои Селевкиён ва Юнону Бохтар. Санъати эллини.

Порт (Ашкониён) ва давлати Кушониён. Ташкили давлати Портҳо. Порт ва Рим. Ғалабаи Портҳо бар Рим. Мубориза бо селевкиҳо. Давраи аввали империяи Кушониён. Ислоҳоти пулии Кадфизи II. Канишкаи Кабир ва равнақи империяи Кушониён. Фарҳанг ва дини империяи Кушониён. Этногенези ориёӣҳо.

Сосониён ва Эфталитҳо. Ардашер ва Шопури I. Ҳаракати Маздакиён. Ислоҳоти Хусрави Анушервон. Воқеаҳои асосии таърихи сиёсӣ. Муборизаҳои синфии ҳоқонати Турк ва паҳншавии ҳукумати он дар Осиёи Миёна. Шаҳрҳо ва меъморӣ. Ойини Маздаясно. Мазҳабҳо. Монӣ ва дини ӯ.

Тоҷикон – эрониёни шарқӣ дар асрҳои III – VIII милодӣ. Кушониёни кӯчак дар асрҳои III – IV. Парокандагии Осиёи Миёна дар асрҳои V – VIII. Суғд. Тахористон. Марв. Хоразм. Истаравшан. Фарғона. Чоч. Пайдоиши Хиёниҳо – Ҷайтолиҳо. Шаҳрҳо. Қӯшқҳо. Хоҷагии қишлоқ. Мактабҳо, санъати мусиқӣ, варзиш ва ғ.

Халқҳои Осиёи Миёна дар ҳайати Хилофати араб. Густариши ислом. Ақоид ва ахлоқи арабҳо пеш аз дини ислом. Ҷазавот. Ҷангҳои ғоратгаронаи арабҳо дар Тоҷикзамини Ғарбӣ. Хилофати араб. Истилои Тоҷикзамини Шарқӣ аз ҷониби туркон. Барҳамхӯрии давлати Сосониён. Аввалин ҳамлаҳои арабҳо ба Вароруд (Мовароуннаҳр). Забти Балх. Забти Бухоро, Самарқанд, Фарғона ва Чоч. Шӯриши Ғӯрак, Деваштич, Абӯмуслим, Синдбоди Муғ ва исёни Муқаннаъ. Бойгонии Деваштич. Шикасти арабҳо дар Хатлон. Хилофати Аббосиён. Шӯриши Шарик. Шуубия.

Раҳой аз хилофати араб. Шӯриши Рофеъ ибни Лайс. Бармакиён. Тоҳириён. Саффориён. Таъсисёбии давлати Сомониён. Исмоили Сомонӣ – асосгузори давлати Сомониён. Ташкили дастгоҳи идора ва лашкар. Тараққии шаҳрҳо. Меъморӣ. Илму фарҳанг дар замони Сомониён. Муносибатҳои иҷтимоию иқтисодӣ. Бухоро – пойтахти Сомониён. Ташаккулёбии халқи тоҷик. Шӯришҳои халқӣ. Ҳаракати қарматиён. Сабабҳои таназзули давлати Сомониён.

Давлатҳои Қарохониён, Ғазнавиён, Ғуриён ва Хоразмшоҳиён. Ба вуҷуд омадани давлати Қарохониён. Қарохониён ва қарахитойҳо. Халқи тоҷик дар ҳаёти давлати Ғазнавиён. Давлати Ғуриён. Муборизаи Ғуриён ва Ғазнавиён. Барҳамхӯрии давлати Ғазнавиён. Салҷуқиён ва Низомулмулк. Султон Санҷар ва барҳамхӯрии давлати салҷуқиҳо. Ҳаракати исмоилия. Давлати Хоразмшоҳиён. Меъморӣ, хунармандӣ ва илму фарҳанг дар асрҳои XI – XIII.

Забткориҳои муғулҳо. Ҳучуми Чингизхон ба Осиёи Миёна. Фочиаи Утруп. Муборизаи халқи тоҷик бар зидди истилогарони муғул. Ҷалолуддин Мангубердӣ, Темурмалик ва шӯриши Маҳмуди Торобӣ. Ҳаёти мардуми тоҷик дар замони Улуғси Чағатой. Фарҳанг дар асрҳои XIII – XIV. Давлатҳои тоҷикии Куртҳои Ҳирот ва Сарбадорони Хуросон.

Темуриён. Ҷунбиши “Сарбадорон”. Темур ва қадамҳои аввалини ӯ ба сари ҳокимият. Забткориҳои Темур ва империяи ӯ. Халқи тоҷик дар ҳаёти давлати Темур ва Темуриён. Муносибатҳои иҷтимоию иқтисодӣ. Илму фарҳанги тоҷик дар асрҳои XIV – XV.

Халқи тоҷик дар асрҳои XVI – нимаи аввали асри XIX. Ишғоли Осиёи Миёна аз тарафи Шайбониён. Сиёсати дохилии Шайбонихон. Мубориза байни Бобур ва Шайбониён. Сафавиён. Аштархониён (Ҷониён). Аморати Бухоро ва хонигарии Қўқанд. Соҳти маъмури. Хонигарии Хева. Ҷангҳо байни давлатҳои феодалӣ ва харобии хоҷагӣ. Ташкил ёфтани давлати Афғонистон. Кишоварзӣ ва хунармандӣ. Муносибатҳои иҷтимоию иқтисодӣ. Меъморӣ ва рушди шаҳрҳо. Илму фарҳанги тоҷик дар асрҳои XVI – XIX.

Истилои Осиёи Миёна аз тарафи Русия. Осиёи Миёна дар арафаи забткорӣ. Амалиётҳои ҷангӣ байни артиши Русия ва аморати Бухоро. Ташкил ёфтани генерал-губернатории Туркистон. Ҷамлаи амири Бухоро ба Бухорои Шарқӣ. Барҳам додани хонигарии Қўқанд. “Масъалаи Помир”. Сохтори маъмурии Помир пас аз ҳамроҳшавӣ ба Русия.

Халқи тоҷик дар нимаи дууми асри XIX – аввали асри XX. “Низомнома оид ба идораи кишвари Туркистон”. Сохтмони роҳи оҳан. Кишоварзӣ. Саноат. Воридшавии сармояи бонкии Русия ба иқтисодиёти Осиёи Миёна. Муносибатҳои иҷтимоию иқтисодӣ. Шӯриши Восеъ. Аҳмади Дониш ва ҳаракати маорифпарварӣ. Таъсири ҳаракатҳои инқилобии Русия ба Осиёи Миёна. Вазъи аморати Бухоро дар ибтидои асри XX. Ҳаракати ҷадидия. Шӯриши соли 1916.

Барҳам хӯрдани тартиботи подшоҳӣ дар Русия. Инқилоб ва паёмадҳои он. Барқароркунии Ҳокимияти Шӯравӣ. Дигаргуниҳо дар ҳаёти иқтисодӣ ва иҷтимоӣ. Сарнагун шудани аморати Бухоро. “Эъзомияи ҳарбии Ҳисор” ва барқарор кардани Ҳокимияти Шӯравӣ дар Бухорои Шарқӣ. Ҳаракати зиддишӯравӣ ва рафти он.

Ташкил ёбии ҶМШС Тоҷикистон. Тақсимоли марзую миллӣ. Ҳаёти фарҳангӣ дар солҳои 1920 – 1924. Анҷуманҳои Якум ва Дууми Шӯроҳои ҶМШС Тоҷикистон.

Ташкилѐбии ҶШС Тоҷикистон. Ба ҳайати ҶМШС Тоҷикистон ҳамроҳ карда шудани Округи Хучанд ва таъсисѐбии ҶШС Тоҷикистон. Индустрикунонѐ ва коллективонѐ дар Тоҷикистон. Таъкиботи сталинѐ ва оқибатҳои он. Сохтмони ҷамъияти сотсиалистѐ дар ҶШС Тоҷикистон. Инқилоби маданѐ дар ҶШС Тоҷикистон.

Тоҷикистон дар солҳои ҶБВ. Халқи тоҷик дар солҳои Ҷанги Бузурги Ватанѐ. Вазѐи сиѐсѐ, иҷтимоѐ ва иқтисодии ҶШС Тоҷикистон дар замони Ҷанги Бузурги Ватанѐ. Ёрѐ ба фронт. Нақши ақибгоҳ. Ҳаѐти фарҳангѐ дар солҳои Ҷанги Бузурги Ватанѐ.

Тоҷикистон дар солҳои азнавбарқароркунии хоҷагии халқ. Тоҷикистон дар солҳои 1951 – 1958. Фаъолияти С. Айнѐ ва Б. Ғафуров.

Тоҷикистон дар солҳои 1961 – 1985. Ҳаѐти сиѐсѐ. Сохтмони корхонаҳои саноатѐ. Кишоварзѐ. Ҳаѐти фарҳангѐ.

Тоҷикистон дар замони бозсозѐ. Дигаргунҳои дар ҳаѐти сиѐсѐ. Демократикунони ҷомеа.

Тоҷикистон дар солҳои соҳибистиқлолият. Пошхӯрии ИҶШС. Сабабҳои ва натиҷаҳои ҷанги шаҳрвандѐ. Қабул шудани Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон. Ба имзо расидани созишномаи сулҳ ва оғози фаъолияти Комиссияи оштии миллѐ. Нақши Эмомалѐ Раҳмон дар субот ва тараққии Тоҷикистон. Вазѐи иҷтимоѐю иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои истиқлолият. Сохтмони роҳҳо ва нақлиѐт. Рушди илм ва фарҳанг дар солҳои истиқлолият.

Асосҳои давлат ва ҳуқуқ

Пайдоиши давлат ва моҳияти он. Мафҳуми давлат. Замина ва сабабҳои пайдоиши давлат. Нишонаҳо ва навъҳои таърихии давлат. Шаклҳои идоракунии давлат. Шаклҳои сохти давлатѐ. Режимҳои сиѐсѐ. Самтҳои асосии фаъолияти давлат.

Давлати ҳуқуқбунѐд. Мафҳум ва моҳияти давлати ҳуқуқбунѐд. Нишонаҳои асосии давлати ҳуқуқбунѐд. Моҳияти мафҳумҳои “ҳукмронии ҳуқуқ ва волоияти қонунҳо”. Моҳияти мафҳуми “дахлнопазирии ҳуқуқ ва озодиҳои инсон”. Ҷомеаи шаҳрвандѐ ва давлати ҳуқуқбунѐд.

Ҳуқуқ ва моҳияти он. Мафҳуми ҳуқуқ ва қонун. Мақсад ва вазифаҳои қонун. Нишонаҳо ва функсияҳои ҳуқуқ. Навъҳои таърихии ҳуқуқ. Мафҳум ва намудҳои меъёрҳои ҳуқуқѐ. Сарчашмаҳои ҳуқуқ. Мафҳуми муносибатҳои ҳуқуқѐ ва таркиби он. Соҳаҳои ҳуқуқ. Ҳуқуқвайронкунѐ ва ҷавобгарии ҳуқуқѐ. Пайдоиш ва моҳияти меъёрҳои ахлоқѐ. Робитаи ахлоқ бо ҳуқуқ. Ягонагѐ ва фарқияти ахлоқ ва ҳуқуқ.

Ҷумҳурии Тоҷикистон: сохт ва рукнҳои давлатдорѐ. Сохти давлатѐ ва соҳибхитиѐрии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Эъломия дар бораи истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Сохти конститутсионии Тоҷикистон. Ҷумҳурии Тоҷикистон – давлати демократѐ, ҳуқуқбунѐд, дунявѐ, ягона (яктаркиба). Рамзҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон – Суруди миллѐ, Парчами давлатѐ ва Нишони давлатѐ. Сиѐсати дохилѐ ва хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Сохти маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон: вилоятҳо, ноҳияҳо ва шаҳру шаҳракҳои тобеи онҳо. Шаҳри Душанбе ва шаҳру ноҳияҳои тобеи ҷумҳурѐ. Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон ва ҳуқуқҳои он.

Соҳти сиёсӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Соҳти сиёсӣ. Тақсимоти ҳокимият ба қонунгузор, иҷроия ва судӣ. Соҳти ҷумҳуриявӣ. Ҷумҳурии Президентӣ. Ҷомеаи шаҳрвандӣ.

Соҳти иқтисодӣ. Шаклҳои гуногуни моликият. Дахлнопазирии моликият. Шаклҳои гуногуни соҳибкорӣ. Асъор ва Бонки миллӣ. Сиёсати ягонаи қарзӣю молиявӣ.

Соҳти иҷтимоӣ. Давлати иҷтимоӣ. Шаҳрвандии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Асосҳои соҳиб шудан ба шаҳрвандӣ ва қатъ гардидани он. Миллати тоҷик ва ақалиятҳои миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Соҳаҳои иҷтимоии Ҷумҳурии Тоҷикистон – маориф, илм, фарҳанг, тандурустӣ, ҳифзи иҷтимоӣ ва ғайра.

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Таъсиси мансаби Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Президент – сарвари давлат ва ҳокимияти иҷроия (Ҳукумат). Дастгоҳи иҷроияи Президент. Дахлнопазирии Президент. Президент ҳомии Конститутсия ва қонунҳо, ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шаҳрвандон, кафили истиқлолияти миллӣ, ягонагӣ ва тамомияти арзӣ, пойдорию бардавомии давлат, мураттабии фаъолияти мақомоти ҳокимияти давлатӣ. Савганди Президент. Муҳлати интихобот ва ваколатҳои конституционии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Салоҳияти Президент. Нақши Президент дар қонунгузорию Ҷумҳурии Тоҷикистон. Санадҳои Президент.

Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Меъёрҳои конституционӣ дар бораи Маҷлиси Олӣ ва Қонуни конституционӣ дар бораи интихоботи Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Маҷлисҳои (палатаҳои) Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон – Маҷлиси намояндагон ва Маҷлиси миллӣ. Комитет ва комиссияҳои Маҷлиси намояндагон ва Маҷлиси миллӣ. Ваколатҳои конституционии Маҷлиси намояндагон ва Маҷлиси миллӣ. Ҳуқуқи ташаббуси қонунгузорӣ ва раванди қонунгузорӣ.

Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон. Асосҳои ташкил ва фаъолияти Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон. Мафҳуми ҳокимияти иҷроия ва нақши он дар ҳокимияти давлатӣ. Сохтори Ҳукумат. Ваколатҳои конституционии Ҳукумат. Ҳуқуқи ташаббуси қонунгузорӣ ва санадҳои Ҳукумат.

Ҳокимияти Судӣ. Ҳокимияти судӣ ва низоми мақомоти судӣ. Принсипҳои адолати судӣ. Суди конституционии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Судҳои иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Судҳои ҳарбии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Судҳои вилоятҳо, шаҳри Душанбе, шаҳр ва ноҳияҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон. Ҳуқуқ ва вазифаҳои судҳо. Қонунгузорию Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи судҳо.

Ҳокимияти маҳаллӣ. Усулҳои асосии ташкил ва фаъолияти мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ. Мақомоти намояндагии маҳаллӣ дар вилоят, шаҳр ва ноҳия. Салоҳияти Маҷлиси вакилони халқ. Санадҳои мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ. Мақомоти ҳокимияти иҷроияи маҳаллӣ. Вазъи ҳуқуқӣ ва салоҳияти раиси вилоят, шаҳр, ноҳия. Мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳа.

Ҳуқуқи конституционии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Мафҳум ва моҳияти Конститутсия. Таркиб ва мазмуну мундариҷаи Конститутсия. Асосҳои сохтори конституционии ҷомеа ва давлат. Таҳлили бобҳои Конститутсия. Санадҳои ҳуқуқие, ки аз ҳуқуқи конституционӣ (давлатӣ) бармеоянд.

Ҳуқуқи интихоботӣ. Низоми интихоботӣ ва ҳуқуқи интихоботӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. Ҳуқуқи шаҳрвандон барои интихоб кардан ва интихоб шудан. Тартиби интихобот, сохтор ва салоҳияти Маҷлиси Олӣ. Вазъи ҳуқуқӣ, тартиби интихобот ва салоҳиятҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Иштироки хизматҳои сиёсӣ дар интихобот. Интихоботи вакилон ба маҷлисиҳои маҳаллии вакилони халқ.

Ҳуқуқи маъмурӣ. Мафҳум ва сарчашмаҳои ҳуқуқи маъмурӣ. Ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ ва намудҳои он. Субъектони ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ. Роҳи воситаҳои пешгирӣ намудани ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ. Ҷазои маъмурӣ ва намудҳои он. Мақсади ҷазои маъмурӣ. Қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба ҳуқуқи маъмурӣ.

Ҳуқуқи граждани. Мафҳуми ҳуқуқи граждани ва сарчашмаҳои он. Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон. Субъектони ҳуқуқи граждани. Қобилияти ҳуқуқдорӣ ва амалкунии граждани. Мафҳуми «шахси ҳуқуқӣ» ва «шахси воқеӣ». Мафҳуми ҳуқуқи моликият ва мазмуни он. Ба даст овардани ҳуқуқи моликият. Қатъи ҳуқуқи моликият. Мафҳум ва шаклҳои аҳд. Шартнома ва намудҳои он. Тағйир додан ва бекор кардани шартнома ва аҳд. Ҳуқуқи уҳдадорихо. Асосҳои ба вучуд омадани уҳдадорӣ ва тарафҳои он. Иҷрои уҳдадорихо. Қатъи уҳдадорихо.

Ҳуқуқи оилавӣ. Мафҳуми ҳуқуқи оилавӣ ва вазифаҳои он. Сарчашмаҳои ҳуқуқи оилавӣ. Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи ҳифзи давлатии оила. Никоҳ: шартҳо ва тартиби бастанӣ он. Қатъи никоҳ. Аҳдномаи никоҳ. Ҳуқуқи уҳдадорихои молумулкӣ ва шахсии ғайримолумулкии зану шавҳар. Ҳуқуқҳои молумулкӣ ва ғайримолумулкии волидону фарзандон. Ҳуқуқи кӯдакони ноболиғ. Ҳуқуқ ва уҳдадорихои волидон дар назди фарзандон. Уҳдадорихои алиментӣ (нафақа). Фарзандхонӣ. Васоят ва парасторӣ.

Ҳуқуқи меҳнатӣ. Мафҳум, принцип ва сарчашмаҳои ҳуқуқи меҳнатӣ. Мазмун ва намудҳои шартномаи (қарордоди) меҳнатӣ. Тартиби бастан, тағйир додан ва қатъ намудани шартномаи (қарордоди) меҳнатӣ. Мафҳуми шартномаи коллективӣ ва созишномаҳо. Мафҳум ва намудҳои вақти кор ва вақти истироҳат. Музди кор. Интизоми меҳнат ва ҷавобгарии интизомии кормандон. Муҳофизати меҳнати занон ва ҷавонон. Хусусиятҳои хоси танзими меҳнати ноболиғон.

Ҳуқуқи кишоварзӣ. Мафҳум ва сарчашмаҳои ҳуқуқи кишоварзӣ. Шаклҳои истеҳсолоти кишоварзӣ. Хоҷагии деҳқонӣ (фермерӣ). Танзими ҳуқуқи муносибатҳои иҷоравӣ. Музди меҳнат дар соҳаи кишоварзӣ. Хоҷагии ёрирасони шахсӣ.

Ҳуқуқи соҳибкорӣ. Мафҳум ва сарчашмаҳои ҳуқуқи соҳибкорӣ. Субъекти ҳуқуқи соҳибкорӣ. Ҳуқуқ ва уҳдадорихои соҳибкорон. Соҳибкории инфиродӣ ва дастаҷамъӣ. Танзими давлатии фаъолияти соҳибкорӣ. Қатъ гардидани фаъолияти соҳибкорӣ. Биржа ва намудҳои он. Ҳифзи ҳуқуқи соҳибкорон.

Ҳуқуқи андоз. Мафҳум ва принципҳои ҳуқуқи андоз. Сарчашмаҳои ҳуқуқи андоз. Муносибатҳои ҳуқуқи андоз. Ҳуқуқ ва уҳдадорихои андозсупорандагон. Намудҳои андоз. Ҷавобгарӣ барои вайрон кардани қонунгузориҳои андоз. Аҳамияти андоз дар ҷамъории буҷети давлатӣ ва пешрафти иқтисодию иҷтимоии ҷомеа.

Ҳуқуқи экологӣ. Мафҳуми “экология” ва таснифи он. Сарчашмаҳои ҳуқуқи экологӣ. Фарҳанги экологӣ. Мафҳуми “муҳити зист” ва “биосфера”. Субъекти

ҳуқуқи экологӣ. Мақомотҳое, ки вазифаи ҳифзи табиатро ба уҳда доранд. Қонунгузорию Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба ҳуқуқи экологӣ.

Ҳуқуқи молиявӣ. Мафҳуми “молия”. Мавзӯ (предмет), сарчашмаҳо ва манбаъҳои ҳуқуқи молиявӣ. Танзими ҳуқуқи муносибатҳои молиявӣ. Бучети давлатӣ. Иҷрои бучети давлатӣ. Касри бучети давлатӣ.

Ҳуқуқи гумрукӣ. Мафҳуми «ҳуқуқи гумрукӣ». Сарчашмаҳои ҳуқуқи гумрукӣ. Нақши гумрук дар воридот ва содироти мол, ашё ва ашёи хом. Вазифа, салоҳият ва ҷавобгарии гумрукӣ.

Ҳуқуқи фарҳангӣ. Мафҳуми ҳуқуқи фарҳангӣ. Субъекти ҳуқуқи фарҳангӣ. Ҷимояи боигарии фарҳанги миллий. Соҳаҳои фарҳанг. Қонунгузорию Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба ҳуқуқи фарҳангӣ.

Ҳуқуқи ҷиноятӣ. Мафҳум, вазифа ва принципҳои ҳуқуқи ҷиноятӣ. Тавсифи Қонунгузорию ҷиноятӣ. Мафҳум, нишона ва категорияҳои ҷиноят. Таркиби ҷиноят. Ҷавобгарии ҷиноятӣ ноболиғон. Шарикӣ дар ҷиноят ва ҷавобгарӣ барои он. Мафҳум ва мақсади ҷазои ҷиноятӣ. Ҳолатҳои сабуқкунанда ва вазнинкунандаи ҷазо. Ҳолатҳое, ки ҷиноят будани кирдорро истисно мекунад. Авф. Бахшидани ҷазо. Иҷрои ҷазо. Доғи судӣ. Сафедкунӣ.

Мақомоти ҳифзи ҳуқуқ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. Тавсифномаи умумии мақомоти ҳифзи ҳуқуқ. Низоми судии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Вазифаҳо ва сохтори Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон. Идораи нотариалӣ. Мақомоти сабти асноди ҳолати шахравандӣ (САҲШ). Адвокатура. Прокуратураи Ҷумҳурии Тоҷикистон. Самтҳои фаъолият ва салоҳияти милитсия.

ШАРҲИ САВОЛУ МАСЪАЛАҲОИ ТЕСТ

Саволу масъалаҳои тест аз навъҳои зерин иборат аст:

- **савол бо интиҳоби як ҷавоби дуруст.** Барои ҳар саволу масъала чор варианти ҷавоб дода мешавад, ки танҳо яктоаш дуруст аст;
- **муайян кардани мувофиқат.** Дар чунин навъи масъала ба калима ва ҷумлаҳо (ва ё формулаҳо, функсияҳо), ки дар сутуни якум дода шудааст, аз сутуни дуюм ҷавоби мувофиқ ва дуруст интиҳоб карда мешавад;
- **саволи кушода бо ҷавоби кӯтоҳ.** Ҷавоби ҳар як саволи ин навъ адади натуралӣ буда, дар каталогҳои махсуси варақаи ҷавобҳо (ҳар рақам дар катаки алоҳида) навишта мешавад.

Ҷадвали 1. Меъёри баҳо

№ т/р	Навъи саволу масъалаи тест	Ҳоли имконпазири ҳадди аксар
1.	Савол бо интиҳоби як ҷавоби дуруст	1
2.	Муайян кардани мувофиқат	4
3.	Саволи кушода бо ҷавоби кӯтоҳ	2

Барои ҳар савол бо интиҳоби як ҷавоби дуруст 4 варианти ҷавоб дода мешавад, ки танҳо якто ҷавоб дуруст аст. Натиҷаи ҳадди аксар **1** ҳол мебошад. Барои муайян кардани мувофиқат, дар сурати дуруст муайян намудани мувофиқати унсурҳо, натиҷаи ҳадди аксар **4** ҳол ва барои саволи кушода бо ҷавоби кӯтоҳ **2** ҳол дода мешавад.

Субтести забони тоҷикӣ аз 30 саволу масъала: саволҳо бо интиҳоби як ҷавоби дуруст (1 – 24), барои муайян кардани мувофиқат (25 – 30) иборат аст.

Субтести математика аз 27 саволу масъала иборат аст: саволҳо бо интиҳоби як ҷавоби дуруст (1 – 20), барои муайян кардани мувофиқат (21 – 22) ва саволҳои кушода бо ҷавоби кӯтоҳ (23 – 27).

Субтести таърихи халқи тоҷик ва асосҳои давлат ва ҳуқуқ аз 30 саволу масъала: саволҳо бо интиҳоби як ҷавоби дуруст (1 – 24), барои муайян кардани мувофиқат (25 – 30) иборат аст.

Барои иҷрои субтест ба ҳар фанни имтиҳон вобаста аз миқдори саволу масъалаҳо ва дараҷаи душвории ҳар яки онҳо вақт муайян карда мешавад:

- Ба субтести забони тоҷикӣ – 60 дақиқа. Натиҷаи ҳадди аксари имконпазир 48 ҳол аст.
- Ба субтести математика – 45 дақиқа. Натиҷаи ҳадди аксари имконпазир 38 ҳол аст.
- Ба субтести таърихи халқи тоҷик ва асосҳои давлат ва ҳуқуқ – 60 дақиқа. Натиҷаи ҳадди аксари имконпазир 48 ҳол аст.

Ҷадвали 2. Миқдори саволу масъалаҳо, вақти иҷрои тест ва холи имконпазири ҳадди аксар

№ т/р	Фанни имтиҳон	Миқдори саволу масъала	Вақти иҷрои тест/дақиқа	Холи имконпазири ҳадди аксар
1.	Забони тоҷикӣ	30 (24+6)	165	48
2.	Математика	27 (20+2+5)		38
3.	Таърихи халқи тоҷик ва асосҳои давлат ва ҳуқуқ	30 (24+6)		48

Ҷадвали 3. Тақсимбандии саволу масъалаҳо аз рӯи фоиз

№ т/р	Фанни имтиҳон/Навъи саволу масъала	Миқдори саволу масъала аз рӯи фоиз
Забони тоҷикӣ		
1.	Савол бо интиҳоби як ҷавоби дуруст	80 ± 2%
2.	Муайян кардани мувофиқат	20 ± 2%
Математика		
1.	Савол бо интиҳоби як ҷавоби дуруст	74 ± 2%
2.	Муайян кардани мувофиқат	7 ± 2%
3.	Саволи кушода бо ҷавоби кӯтоҳ	19 ± 2%
Таърихи халқи тоҷик ва асосҳои давлат ва ҳуқуқ		
1.	Савол бо интиҳоби як ҷавоби дуруст	80 ± 2%
2.	Муайян кардани мувофиқат	20 ± 2%

МУШАХХАСОТ (МАТРИТСА)-И ТЕСТИ ФАНҲОИ ИМТИҲОН

Ҳар тест бо мақсадҳои муайян таҳия мегардад. Ҳамзамон бо муайян намудани мақсадҳо модел (қолаб)-и тест тартиб дода мешавад. Ин қолабро, ки дар намуди ҷадвал дода мешавад, матритсаи тест меноманд.

Матритсаи тест бахшҳои муҳимми мундариҷаи фанни таълимиро, ки барои арзёбии дониш ва малакаю маҳорати доғалаб интиҳоб мегарданд, дар бар мегирад. Яъне вобаста ба мақсадҳо дар матритсаи тест ҳамаи бобҳо ва мавзӯҳои муҳим нишон дода мешаванд. Саволу масъалаҳои тест низ танҳо дар доираи мавзӯҳои таҳия мегарданд, ки дар матритса дода шудаанд. Ин саволу масъалаҳо дар маҷмӯи воситаи санҷиш (арзёбӣ)-и дастовардҳо (дониш ва малакаю маҳорат) ба ҳисоб мераванд. Вобаста ба ин, матритсаи тест мувофиқати мавзӯҳоро бо барномаи таълим ва таносуби дурусти дастовардҳои санҷидашавандаро таъмин менамояд.

Миқдори умумии саволу масъалаҳои тест вобаста ба мавзӯҳо дар матритса тақсимбандӣ мешавад. Хусусияти хоси матритса ин аст, ки дар он на танҳо миқдори саволу масъалаҳои тест, инчунин миқдори ҳол ба ҳар саволу масъала, ки барои санҷиши дониш ва малакаю маҳорат пешинӣ гардидааст, дар таносуби фоиз ба нақша гирифта мешавад.

Ҳамин тариқ, бо назардошти мақсадҳои таълим (дониш ва малакаю маҳорат) ва ҷадвалҳои 1, 2 ва 3 матритсаи тести ҳар фанни имтиҳон тартиб дода мешавад.

Матритсаи тести фанни забони тоҷикӣ

	Мавзӯҳо	Дониш ва фаҳмиш	Малакаю маҳорат	% (a)
1.	Фонетика ва орфография Лексикология ва фразеология Услубшиносӣ ва матн			44±2
2.	Грамматика: <i>морфология</i> <i>синтаксис</i>			44±2
3.	Адабиёт			12±2
% (b)	Ҳамагӣ	31±2	69±2	100

Матритсаи тести фанни математика

№ т/р	Бахшҳои математика	Дониш ва фаҳмиш	Малакаю маҳорати ба кор бурдан		% (a)
			дар шароити стандартӣ	дар шароити ғайристандартӣ	
1.	Арифметика				34±2
2.	Алгебра				34±2
3.	Геометрия				24±2
4.	Функсия				8±2
% (b)	Ҳамагӣ	26±2	48±2	26±2	100

Матритсаи тести фанҳои таърихи халқи тоҷик ва асосҳои давлат ва ҳуқуқ

	Мавзӯҳо	Дониш ва фаҳмиш	Малакаю маҳорат	% (a)
1.	Таърихи халқи тоҷик то охири асри XV			29±2
2.	Таърихи халқи тоҷик: аз оғози асри XVI то солҳои 20-уми асри XX			19±2
3.	Таърихи халқи тоҷик: аз солҳои 20-уми асри XX то имрӯз			19±2
4.	Давлат ва ҳуқуқ			15±2
5.	Соҳаҳои ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистон			18±2
% (b)	Ҳамагӣ	69±2	31±2	100

КОРКАРДИ ВАРАҚАИ ҶАВОБҲОИ ТЕСТ

Ҷавоби саволу масъалаи тест дар варақаи ҷавобҳо бо аломати чорчилик (X) нишонагузорӣ/ё бо адад навишта мешавад.

Варақаҳои ҷавобҳои тести довталаб, ки ба воситаи штрих-кодҳо рамзгузорӣ шудааст, бо истифодаи воситаҳои муосири технологияи иттилоотӣ (таъминоти барномавӣ ва таҷҳизоти махсус) коркард мешаванд.

Барои ҳар субтест вобаста ба миқдор ва навъи саволу масъалаҳои тест миқдори максималии ҳол муайян шудааст. Чунон ки қайд шуд, ба довталаб барои пурра иҷро намудани субтести забони тоҷикӣ ҳадди аксар 48 ҳол, субтести математика 38 ҳол, субтести таърихи халқи тоҷик ва асосҳои давлат ва ҳуқуқ 48 ҳол дода мешавад.

Пас аз коркарди варақаҳои ҷавобҳои довталаб бо истифода аз алгоритм ва барномаи компютери мувофиқ ҳолҳои \bar{y} аз ҳар субтест алоҳида ҳисоб карда мешавад.

Азбаски дар имтиҳонҳои марказонидаи дохилшавӣ истифодаи шкалабандии ҳолҳо ба роҳ монда шудааст, ҳолҳои довталаб аз ҳар субтест ба баллҳо баргардонда мешавад. Шкалабандӣ бо истифода аз усули протсентилҳо (ченаки ҷойгиршавии довталабон ё тақсимои онҳо нисбат ба яқдигар) иҷро мешавад. Тибқи тартиби шкалабандӣ барои ҳар субтест балли максималӣ муайян шудааст.

Балли умумии довталаб бо ҷамъи баллҳои ҳар субтест ҳисоб карда мешавад.

Барои ин ки довталаб дар озмуни тақсимои довталабон ба муассисаҳои таълимӣ иштирок намояд, ӯро лозим меояд, ки аз ҳар субтест **ҳоли гузаришро** соҳиб шавад. Ҳолҳои гузаришро барои ҳар субтест ҳар сол Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян ва тасдиқ менамояд.

НАМУНАИ ВАРАҚАИ ҶАВОБҲОИ ТЕСТ

Намунаи варақаи ҷавобҳои тести имтиҳони қисми А, ки аз субтестҳои забони тоҷикӣ, математика, таърихи халқи тоҷик ва асосҳои давлат ва ҳуқуқ иборат мебошад, чунин аст:

Ҷои барои штрихода
Место для штрихода

Маркази миллии тести назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон
Национальный центр тестирования при Президенте Республики Таджикистан

ВАРАҚАИ ҶАВОБҲО / ЛИСТ ОТВЕТОВ **A**

Намунаи ишораи ҷавоб:
Образец обозначения ответа:

A	B	C	D
		X	

Намунаи ислоҳи ҷавоб:
Образец исправления ответа:

A	B	C	D
			X

Бодиққат бошед!
Ҷавоби худро дар варақаи ҷавобҳо мувофиқи дастури иҷрои тест ишора намоед/нависед.

Будьте внимательны!
Отмечайте и вписывайте свои ответы согласно правилам заполнения листа ответов.

Намунаи навишти дурусти рақамҳо:
Образец правильного написания цифр:

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Ҳангоми навиштани ҷавоб ба саволу масъалаҳои навъи қушода бо ҷавоби қӯтоҳ рақамҳо ва аломатҳо набояд аз катаки ҷудошуда берун бароянд. Масалан:
При написании ответов на задания открытого типа цифры и знаки не должны выходить за рамки выделенной ячейки. Например:

адади / число 3	адади / число -45	адади / число 279
3	-45	279

Вариант: 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15

ЗАБОНИ ТОҶИКӢ / ТАДЖИККИЙ ЯЗЫК

1	A	B	C	D	6	A	B	C	D	11	A	B	C	D	16	A	B	C	D	21	A	B	C	D	25	1	2	3	4	5
2	A	B	C	D	7	A	B	C	D	12	A	B	C	D	17	A	B	C	D	22	A	B	C	D		A	B	C	D	
3	A	B	C	D	8	A	B	C	D	13	A	B	C	D	18	A	B	C	D	23	A	B	C	D		A	B	C	D	
4	A	B	C	D	9	A	B	C	D	14	A	B	C	D	19	A	B	C	D	24	A	B	C	D		A	B	C	D	
5	A	B	C	D	10	A	B	C	D	15	A	B	C	D	20	A	B	C	D	A	B	C	D							

26	1	2	3	4	5	27	1	2	3	4	5	28	1	2	3	4	5	29	1	2	3	4	5	30	1	2	3	4	5
A	B	C	D	A	B	C	D	A	B	C	D	A	B	C	D	A	B	C	D	A	B	C	D	A	B	C	D		

МАТЕМАТИКА

1	A	B	C	D	6	A	B	C	D	11	A	B	C	D	16	A	B	C	D	21	1	2	3	4	5	22	1	2	3	4	5
2	A	B	C	D	7	A	B	C	D	12	A	B	C	D	17	A	B	C	D	A	B	C	D	A	B	C	D				
3	A	B	C	D	8	A	B	C	D	13	A	B	C	D	18	A	B	C	D	A	B	C	D	A	B	C	D				
4	A	B	C	D	9	A	B	C	D	14	A	B	C	D	19	A	B	C	D	A	B	C	D	A	B	C	D				
5	A	B	C	D	10	A	B	C	D	15	A	B	C	D	20	A	B	C	D	A	B	C	D	A	B	C	D				

23	1	2	3	4	5	24	1	2	3	4	5	25	1	2	3	4	5	26	1	2	3	4	5	27	1	2	3	4	5
----	---	---	---	---	---	----	---	---	---	---	---	----	---	---	---	---	---	----	---	---	---	---	---	----	---	---	---	---	---

ТАЪРИХИ ХАЛҚИ ТОҶИКӢ ВА АСОСӢИ ДАВЛАТ ВА ӢУҚУҚ /
ИСТОРИЯ ТАДЖИКСКОГО НАРОДА И ОСНОВЫ ГОСУДАРСТВА И ПРАВА

1	A	B	C	D	6	A	B	C	D	11	A	B	C	D	16	A	B	C	D	21	1	2	3	4	5	25	1	2	3	4	5
2	A	B	C	D	7	A	B	C	D	12	A	B	C	D	17	A	B	C	D	A	B	C	D	A	B	C	D				
3	A	B	C	D	8	A	B	C	D	13	A	B	C	D	18	A	B	C	D	A	B	C	D	A	B	C	D				
4	A	B	C	D	9	A	B	C	D	14	A	B	C	D	19	A	B	C	D	A	B	C	D	A	B	C	D				
5	A	B	C	D	10	A	B	C	D	15	A	B	C	D	20	A	B	C	D	A	B	C	D	A	B	C	D				

26	1	2	3	4	5	27	1	2	3	4	5	28	1	2	3	4	5	29	1	2	3	4	5	30	1	2	3	4	5
A	B	C	D	A	B	C	D	A	B	C	D	A	B	C	D	A	B	C	D	A	B	C	D	A	B	C	D		

25

Аз ин намунаи варакаи ҷавобҳо ҳар субтест ба таври алоҳида аз рӯйи миқдор ва навъи саволу масъалаи тест чунин ба назар мерасад.

ЗАБОНИ ТОҶИКӢ:

ЗАБОНИ ТОҶИКӢ / ТАДЖИКСКИЙ ЯЗЫК																														
A B C D					A B C D					A B C D					A B C D					A B C D										
1					6					11					16					21					25	1	2	3	4	5
2					7					12					17					22					A					
3					8					13					18					23					B					
4					9					14					19					24					C					
5					10					15					20										D					

26	A	1	2	3	4	5	27	A	1	2	3	4	5	28	A	1	2	3	4	5	29	A	1	2	3	4	5	30	A	1	2	3	4	5
	B							B							B							B							B					
	C							C							C							C							C					
	D							D							D							D							D					

МАТЕМАТИКА:

МАТЕМАТИКА																																	
A B C D					A B C D					A B C D					A B C D					1 2 3 4 5					1 2 3 4 5								
1					6					11					16					21	A	1	2	3	4	5	22	A	1	2	3	4	5
2					7					12					17					B						B							
3					8					13					18					C						C							
4					9					14					19					D						D							
5					10					15					20																		

23					24					25					26					27				
----	--	--	--	--	----	--	--	--	--	----	--	--	--	--	----	--	--	--	--	----	--	--	--	--

ТАЪРИХИ ХАЛҚИ ТОҶИК ВА АСОСҶОИ ДАВЛАТ ВА ҲУҚУҚ:

ТАЪРИХИ ХАЛҚИ ТОҶИК ВА АСОСҶОИ ДАВЛАТ ВА ҲУҚУҚ / ИСТОРИЯ ТАДЖИКСКОГО НАРОДА И ОСНОВЫ ГОСУДАРСТВА И ПРАВА																														
A B C D					A B C D					A B C D					A B C D					A B C D					1 2 3 4 5					
1					6					11					16					21					25	1	2	3	4	5
2					7					12					17					22					A					
3					8					13					18					23					B					
4					9					14					19					24					C					
5					10					15					20										D					

26	A	1	2	3	4	5	27	A	1	2	3	4	5	28	A	1	2	3	4	5	29	A	1	2	3	4	5	30	A	1	2	3	4	5
	B							B							B							B							B					
	C							C							C							C							C					
	D							D							D							D							D					